

het dagelijkse leven in de instelling en de disciplinaire maatregelen die bij overtreding van de regels kunnen worden opgelegd.

De auteur besluit zijn uiteenzetting met de vaststelling dat de wetgever met zijn 'algemene clausule' (§ 119, Abs. 3 StPo) voor de uitvoering van de voorlopige hechtenis in zijn opzet, het leven voor de voorlopig gehechte aangenamer te maken, mislukt is. Dit artikel laat teveel ruimte voor interpretatie en leidt tot onmenselijke toestanden.

De huidige sfeer rond de voorlopige hechtenis wordt vooral beheerst door het feit dat de meeste gehechten ook als daders veroordeeld worden en de principes zoals 'vermoeden van onschuld' en 'voorlopige hechtenis als uitzondering' werden opzij gezet. Een nieuwe wet op de uitvoering van de voorlopige hechtenis is volgens de auteur dan ook noodzakelijk, waarbij hij tevens benadrukt dat vooral een mentaliteitsverandering een echte verbetering zal bewerkstelligen. Een opmerking die zeker ook voor België geldt.

S. de Coninck van Noyen

Politoff, S.I. en Koopmans, F.A.J., 'Schuld', Monografieën strafrecht, nr. 7, Arnhem, Gouda Quint, 1928 (182 p.)

Schuld is het zoveelste in een indrukwekkende reeks zeer waardevolle recente studies rond het strafrechtelijk schuldbegrip in Nederland (cf. o.m. de werken van Nieboer, Vellinga, Strijards, Willeme en onlangs Brouns). Het is een vrij beknopt en vlot leesbaar boek waarin de belangrijkste facetten van het schuldbegrip worden doorgelicht. De auteurs hebben zich hierbij vooral laten inspireren door het rijke ideeëngoed uit de Duitse strafrechtsdogmatiek, doch hebben ook Spaanse, Italiaanse en Franse literatuur verwerkt.

Het boek is in vier grote delen onderverdeeld. Deel I is een *Terreinverkenning*, waarin de verschillende betekenissen van het schuldbegrip op een rij worden gezet en waarin tevens wordt gepeild naar opvattingen over schuld buiten het recht (cultuur, metafysica, (diepte)psychologie, enz.). Het door de auteurs weerhouden schuldbegrip is het 'anders kunnen handelen in de gegeven situatie': het 'anders kunnen handelen' wordt hierbij niet in een morele betekenis beschouwd, doch gezien in de sociale context waarin de behandeling zich situeert, met name in het licht van enerzijds de kansen om anders te handelen en anderzijds de sociale 'vergbaarheid' van dit anders handelen.

Vanuit dit schuldbegrip worden de zgn. absolute theorieën m.b.t. de bestraffing van de hand gewezen: de strafrechtelijke schuld mag niet worden verabsoluteerd, de straf mag geen doel op zichzelf zijn (Kant, Hegel)(geen schuld zonder straf). Het schuldbeginsel dient daarentegen te worden gezien als een garantie tegen onverantwoorde bestraffing: bestraffing is slechts verantwoord indien de dader psychisch betrokken was bij het feit en de gevolgen ervan (geen straf zonder schuld). Deze, ondanks de afwijzing van Kant en Hegel, toch nog 'klassieke' visie op het schuldbegrip leidt logischerwijze ook tot de afwijzing van de instrumentele schuldbegrippen zoals die van de scuola positiva (vervanging schuld door gevaarsnotie) en de (strafrechts)theoretici van het nazi-tijdperk (dader-schuld i.p.v. daad-schuld, Gesinnungsstrafrecht, karakterschuld). Als een rode draad loopt verder door gans het werk de gedachte dat de strafrechtsdogmatiek de nodige autonomie t.a.v. de

criminele politiek moet behouden en dat zij haar eigen begrippen niet mag vervangen door begrippen van criminele politiek. Wel wordt aanvaard dat de nadelige gevolgen van onjuiste dogmatische constructies kunnen worden rechtgetrokken door de hantering van crimineelpolitieke instrumenten zoals b.v. sepot en rechterlijk pardon (zie b.v. p. 139).

In het tweede deel, getiteld *Geen straf zonder schuld*, worden op een originele manier een reeks evidente en minder evidente gevallen van zgn. objectieve aansprakelijkheid behandeld. Eerst wordt de leer van het versari in re illicita onder de loep genomen. Vervolgens wordt ingegaan op de overblijfselen van deze leer, ook in landen waar men het beginsel principieel heeft afgewezen. Onder deze overblijfselen rekenen de auteurs o.m. de dolus indirectus, de door het gevolg gekwalificeerde delicten, de geobjectiveerde bestanddelen van de delictsomschrijving en de schuldpresumptie bij overtredingen. Al deze sub-paragrafen bevatten bijzonder interessante gegevens ter stoffering van de discussie in België tussen de 'strekking Legros' en de 'strekking Verhaegen' omtrent het moreel bestanddeel van het misdrijf.

Het derde deel gaat over *Schuld en straftoemeting*. In dit deel wordt o.m. gehandeld over de wettelijke criteria voor de straftoemeting en de eventuele gradaties in het schuldbegrip die in de straftoemetingen moeten worden weerspiegeld. In de lijn van het in het eerste deel ingenomen standpunt 'geen straf zonder schuld' wordt t.a.v. de straftoemeting het principe verdedigd dat de schuld de bovengrens van de straf zou moeten uitmaken: de schuld fungeert hierbij als limiterend beginsel t.a.v. de bestraffing. Ook hier wordt de straf als doel op zich (vergelding) afgewezen en wordt eveneens afstand genomen van instrumentele theorieën die ertoe zouden kunnen leiden dat de bestraffing zwaarder zou uitvallen dan de schuld, met name bij de beklemtoning van het gevaarlijkheidscriterium (algemene en bijzondere preventie) of bij de vervanging van de daad-schuld door de daderschuld (Gesinnungsstrafrecht – karakterschuld). Wel wordt aanvaard dat deze theorieën bij de straftoemeting een invloed kunnen uitoefenen in de omgekeerde richting, met name ter vermindering van de straf. Ook andere elementen, die normalerwijze geen rol (mogen) spelen bij de beoordeling van de schuldvraag, zoals b.v. omstandigheden die zich na de daad hebben voorgedaan (berouw, vergoeding slachtoffer, houding tijdens het proces, enz.), of de motieven van de dader, zouden het schuldverwijf moeten kunnen beperken en hierdoor tot een vermindering van de straf leiden.

In het vierde en laatste deel wordt getracht het in de vorige hoofdstukken getekende schuldbegrip in te passen in het Nederlands recht. Het deel draagt de titel *Schuld en schulduitsluiting* en behandelt achtereenvolgens de verschillende schuldvormen (dolus/culpa), de schulduitsluitingsgronden (dwaling, vergbaardheid) en de toerekeningsvatbaarheid. De Belgische lezer zal met belangstelling kennis nemen van de delen over de dwaling (waarbij aansluiting wordt gezocht bij het in Duitsland gehanteerde begrippenpaar 'Tatbestand-dwaling'/Verbodsdwaling, eerder dan bij het hier gemaakte onderscheid tussen feitelijke en juridische dwaling), als ook bij de ideeën over de 'onvergbaardheid' (Unzumutbarkeit) als schulduitsluitingsgrond.

De auteurs van *Schuld* zijn erin geslaagd een uitermate complexe materie op een duidelijke, overzichtelijke en boeiende wijze te behandelen. De – voor Belgische lezers (te) weinig gekende – Duitse literatuur, wordt op een begrijpelijke en

leesbare wijze ontleed en van commentaar voorzien. De meest recente wetswijzigingen, o.m. in Spanje, werden verwerkt. Een min-punt bij dit overigens zeer rijk gestoffeerde werk is o.i. het gebrek aan belangstelling voor de Angelsaksische literatuur: deze zou verrijkend geweest zijn op bepaalde punten, b.v. bij de bespreking van de schuld als criterium voor de straftoemeting in Deel 3 (cf. de literatuur over just desert in de U.S.A.) en in het rechtsvergelijkend overzicht over de noodtoestand (cf. de vandaag in Engeland nog steeds aanslepende discussie sedert het arrest Dudley & Stephens). Doch deze schoonheidsfout weegt niet op tegen de talrijke kwaliteiten van het boek, waarvan de lectuur ten zeerste wordt aanbevolen.

Chris Van den Wijngaert

Koning Boudewijnstichting, Armoede en bestaansonzekerheid (reekstitel)

Sinds 1976 is armoede een prioritair thema geweest. Rond dat thema is reeds heel wat gedacht en gepubliceerd met o.a. in 1988 *135 voorstellen voor een beleid tegen armoede en bestaansonzekerheid*. Dat boek kreeg heel wat reactie, maar na een paar jaar is het effect wat uitgewerkt. Vanuit de politieke wereld en organisaties aan de basis kwam de vraag om de sensibilisering verder te zetten. De boekjes in de nieuwe reeks *Armoede en bestaansonzekerheid* zijn als signaal bedoeld en als uitnodiging om het debat rond armoede een plaats te geven in het denken over de toekomst.

Er verschenen reeds 2 delen (*Het armoededebat. Benadering, begrippen, metingen en Hulpverlening en bestaansminimum*).

Uitdagingen en perspectieven komt dit voorjaar van de pers.

Deel 3. Inkomen, arbeid en sociale onzekerheid

In dit deel wordt, aan de hand van ambtelijke cijfers en wetenschappelijke gegevens, de invloed van de recente evoluties in de tewerkstelling en de sociale zekerheid op de armoede en de bestaansonzekerheid onderzocht. Als basis om een arme van een niet-arme te onderscheiden blijkt het begrip inkomen, en de verdeling ervan, een goed hanteerbaar criterium. Omdat arbeid en sociale zekerheid twee belangrijke bronnen van inkomen zijn.

Op het vlak van de werkgelegenheid wordt opgeroepen tot solidariteit vanwege de werkenden en de vermogenden om de arbeidsmarkt te ontsluiten voor de jonge werklozen en op die manier een betere inkomensverdeling te verkrijgen.

Saneringen in de sociale zekerheid hebben ertoe geleid dat de bescherming, die ze biedt, niet altijd toereikend is. De principes blijken weinig aanvechtbaar, hoewel soms vragen te stellen zijn over de concrete toepassing ervan.

Het naar elkaar toegroeien van bestaansminima en minimumuitkeringen in de sociale zekerheid zou er kunnen toe leiden dat allen zullen afvloeien naar bijstandsregelingen en van het verzekeringsbeginsel geen sprake meer zal zijn.

De discussie omtrent evoluties in tewerkstelling en sociale zekerheid wordt afgerond met vrije tribunes van Roger DILLEMANS, Xavier DEBEYS en Etienne JACQUES.